

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Власової Ганни Петрівни – на дисертаційне дослідження Максименка Артема Сергійовича «Повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення поданих Максименком А. С. матеріалів дисертації, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором проведено достатній правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практичному значенні, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна стверджувати, що дисертант досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, відповідно до яких оцінюються такі наукові праці.

Актуальність теми дослідження. Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України спрямував діяльність органів досудового розслідування та прокуратури не лише на швидке, повне та неупереджене досудове розслідування кримінальних правопорушень, а й на створення умов ефективного відновлення суспільних відносин, порушених кримінальним правопорушенням, а також створив засади гарантування прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Проте існують інститути, як в даному випадку – повідомлення про підозру, який потребує наукового осмислення з метою узагальнення практики застосування та вироблення пропозицій щодо вдосконалення їх процесуальної діяльності з урахуванням у законодавстві. На нашу думку, це значно посилить захисну функцію судочинства, відчутно сприятиме проведенню швидкого й неупередженого досудового розслідування. Актуальним свідченням наявних недоліків зазначеного вище інституту є тривалі дискусії науковців та практичних

працівників щодо питань його кримінальної процесуальної регламентації та складнощів практичного застосування.

Інститут повідомлення особі про підозру посідає особливе місце в структурі етапів досудового розслідування, оскільки воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності та визначає подальше спрямування кримінального провадження.

Щомісячно в Україні повідомляють про підозру в учиненні близько 15 тис. кримінальних правопорушень, про що свідчать статистичні дані Офісу Генерального прокурора України. При цьому органи досудового розслідування та прокуратури нерідко відступають від вимог процесуальної форми, визначеної кримінальним процесуальним законом, під час реалізації процедури повідомлення особі про підозру з підстав, визначених ч. 1 ст. 276 КПК України, що призводить не тільки до протизаконного та безпідставного обмеження прав учасників кримінального провадження, а й надалі ставлять під сумнів можливість досягнення завдань кримінального провадження загалом.

Про актуальність дослідження даного питання свідчить також зростання кількості поданих скарг на повідомлення про підозру (2020 року – 226, 2021 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено 351 ухвалу стосовно оскарження повідомлення про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України)).

Не зважаючи на те, що проблемні питання повідомлення особі про підозру стали предметом дослідження ряду науковців, до цього часу не сформовано єдиного підходу до визначення поняття та сутності повідомлення особі про підозру, чітко не окреслено єдиний процесуальний механізм такого повідомлення, зокрема щодо окремої категорії осіб та осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, зокрема, з огляду на практику ЄСПЛ, а також увагу не спрямовано на можливі зловживання підозрюваним своїми правами з позицій концепції зловживання правами в кримінальному провадженні, наслідки скасування повідомлення особі про підозру й здійснення такого повідомлення в умовах воєнного стану.

На сьогодні системного вивчення й переосмислення потребують повідомлення особі про підозру, гарантії забезпечення прав підозрюваного, зокрема під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Крім того, проблемні питання інституту повідомлення особі про підозру та практики його реалізації в кримінальному процесі України в контексті нового кримінально-процесуального законодавства ще не були предметом комплексного дисертаційного дослідження. У зв'язку із цим у науці кримінального процесу та практичній діяльності органів досудового розслідування є чимало недосліджених або недостатньо досліджених та невіршених питань, які й становлять інтерес для наукових пошуків. Зазначені обставини засвідчують актуальність теми дисертації Максименка А. С.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення та аналіз наукової праці Максименка А.С. показує, що автор керується, враховує та виконує встановлені вимоги та рекомендації, які пред'являються до виконання дисертаційних досліджень, використовує обрані методи та методики дослідження, пов'язуючи основні положення наукової роботи з напрацьованим теоретичним, нормативно-правовим та емпіричним матеріалом, аналізуючи зазначене крізь призму адміністративного законодавства, використовуючи досягнення інших юридичних та суміжних гуманітарних наук.

Вивчення дисертації та публікацій здобувача показує його достатню наукову компетентність, здатність творчого визначення наукових завдань у галузі кримінального процесуального права та самостійного розв'язання їх з напрацюванням конкретних теоретичних і практичних пропозицій.

Метою дисертаційного дослідження є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного спрямування, пов'язаних із визначенням інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні, і на цій підставі формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства й практики його застосування в контексті предмета дослідження.

Для досягнення поставленої мети автором правильно визначено *наукові задачі*, зокрема: висвітлити генезу інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні; з'ясувати стан наукових досліджень проблем повідомлення про підозру на сучасному етапі; схарактеризувати законодавче забезпечення інституту повідомлення про підозру та практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); проаналізувати підстави здійснення повідомлення про підозру; визначити процесуальний порядок підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру; розробити пропозиції з удосконалення правового регулювання оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні; виокремити особливості повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб; запропонувати шляхи вдосконалення повідомлення про підозру особам, які переходять від органу досудового розслідування; окреслити комплекс засобів, що забезпечуватимуть процесуальний порядок повідомлення про підозру неповнолітнім, іноземцям й особам, які не володіють державною мовою.

Як вбачається, більшість поставлених завдань дисертантом виконано.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, зокрема:

об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у сфері кримінальної процесуальної діяльності в разі повідомлення про підозру;

предметом дослідження є повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права.

Дисертант застосував прийнятну методологічну базу наукового пошуку.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета вивчення та належним чином застосовані автором, зокрема: *діалектико-матеріалістичний* метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також *загальнонаукові* (емпіричні – спостереження, порівняння, експеримент; емпірико-теоретичні – абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання, узагальнення; теоретичні – аналогія, аксіоматичний метод, екстраполяція, ідеалізація, історичний метод, системний підхід, систематизація, класифікація, типологія, формалізація, визначення, опис,

інтерпретація) та *спеціальні* методи юридичної науки, зокрема: *історико-правовий* – під час дослідження генези інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні (підрозділ 1.1), а також під час вивчення антології наукових досліджень відповідного спрямування (підрозділ 1.2); *системно-структурний* – для визначення змісту досліджуваних категорій та правових явищ, зокрема формування понятійно-категорійного апарату (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2), систематизації практики ЄСПЛ і формування пропозицій щодо використання в Україні іноземного досвіду (підрозділ 1.3) й удосконалення процесуального порядку такого повідомлення (розділ 2), комплексного аналізу положень нормативно-правових актів і розроблення пропозицій щодо реформування законодавства (підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3); *порівняльно-правовий* та *компаративний* – для комплексного аналізу національного законодавства й підзаконних нормативно-правових актів, норм міжнародного права та права інших країн, що становлять правову підставу повідомлення про підозру (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *логіко-юридичний (догматичний)* – під час розроблення понятійного апарату, формування пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів (розділи 1–3); *статистичний* – для аналізу вивчених матеріалів кримінальних проваджень, результатів анкетування (розділи 1–3, додатки); *соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, опитування)* – для вивчення думок практичних працівників, з'ясування ефективності застосування правового інституту й організаційних заходів (розділи 1–3).

Висновки, зроблені в роботі, належним чином аргументовані критичним аналізом чинного кримінального процесуального законодавства, а також позиціями вчених з відповідного питання і власними узагальненнями дисертанта.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Як зазначено здобувачем, дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень повідомлення особи про підозру як інституту кримінального процесуального права та його

реалізації в кримінальному процесі України з огляду на сучасний стан законодавства, правоохоронної діяльності, міжнародні правові стандарти в галузі кримінального судочинства та практики ЄСПЛ.

На основі проведеного дослідження автором *вперше*:

доведено, що правовий зміст повідомлення особі про підозру слід розглядати в широкому значенні як процесуальний інститут, у вузькому – процесуальну дію, у матеріальному – процесуальний документ, складений відповідно до вимог КПК України, у процесуальному – сукупність процесуальних дій, спрямованих на: а) пред'явлення особі, яка, на переконання сторони обвинувачення (дізнавача, слідчого та/або прокурора), імовірно, вчинила кримінальне правопорушення, письмового повідомлення про підозру; б) вручення письмового повідомлення про підозру та роз'яснення прав підозрюваного, відповідно до ст. 42 КПК України; в) зміну повідомлення про підозру (у випадках виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 цього Кодексу);

сформульовано кримінальну процесуальну модель механізму повідомлення особі про підозру на підставі практики ЄСПЛ, що становить сукупність правових засобів, які визначають процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру; процесуальний порядок підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру прокурором або слідчим чи дізнавачем за погодженням із прокурором; оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні, а також впливають на кримінальні процесуальні відносини;

запропоновано процесуальний алгоритм повідомлення особі про підозру, що охоплює визначені дії слідчого/прокурора на кожному з етапів: перший – збирання доказів; встановлення обставин, які підлягають доказуванню, і причетності особи до вчинення кримінального правопорушення; другий – безпосереднє формування підозри на підставі отриманої інформації, що передбачає фактичну («достатність доказів») і юридичну («вчинення

кримінального правопорушення певною особою») складові; третій – формалізація підозри, її процесуальне оформлення; четвертий – роз'яснення прав підозрюваному; п'ятий – подальша перевірка підозри;

обґрунтовано, що процесуальні обов'язки до осіб, щодо яких здійснюють особливий порядок кримінального провадження, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, не можуть застосовувати окремо від неізоляційного запобіжного заходу (особистого зобов'язання, особистої поруки чи застави), оскільки саме дотримання таких обов'язків є сутнісним компонентом нормативного змісту відповідного запобіжного заходу.

Поряд з цим, дисертантом удосконалено:

періодизацію розвитку інституту повідомлення про підозру, а саме виокремлено та схарактеризовано шість основних періодів формування кримінальної процесуальної норми та розроблення конкретної дефініції: 1) з VII–VI ст. до н. е. до XIII ст. н. е. (звичаєвий); 2) XIV ст. – до початку XVIII ст. (козацький); 3) XVIII ст. – початок XIX ст. (імперський); 4) початок XX ст. – 1990 роки (радянський); 5) з 1991-го до 2012 року (перехідний); 6) з 2013 року й донині (сучасний);

визначення поняття повідомлення про підозру як процесуальної дії, що полягає у висуненні прокурором або слідчим чи дізнавачем за погодженням із прокурором припущення на підставі наявних доказів у кримінальному провадженні щодо вчинення особою кримінального правопорушення, що складають у письмовій формі та вручають особі з дотриманням визначеної процедури, і це зумовлює набуття нею процесуального статусу підозрюваного (доповнення ч. 1 ст. 3 КПК України пунктом 13-1);

теоретичне обґрунтування на основі узагальнення практики необхідності концептуалізації нормативної моделі повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, щодо яких здійснюють особливий порядок кримінального провадження, а також особам, які перебувають у розшуку.

Подальшого розвитку також дістали ряд положень, зокрема:

критичне обґрунтування необхідності виключення з переліку випадків повідомлення про підозру положення п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК України щодо обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів, оскільки однією з підстав застосування такого заходу під час кримінального провадження є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, що виключає можливість застосування такої норми як випадку повідомлення про підозру;

правомірність і порядок затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді у випадку, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину та ін.

І хоча зазначені вище позиції автора не беззаперечні, оскільки деякі потребують уточнення або подальшої розробки, про що буде вказано, вони мають право на існування й спонукають до дискусії.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й пропозиції використовуються у:

правозастосовній діяльності – для надання методичних рекомендацій практичним працівникам у застосуванні закону з питань процесуального порядку здійснення повідомлення про підозру (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 січня 2022 року);

науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення, опрацювання та вирішення проблемних питань, пов'язаних зі здійсненням повідомлення про підозру й оскарженням повідомлення слідчого, прокурора про підозру (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 квітня 2022 року);

освітньому процесі – під час підготовки робочих програм, методичних матеріалів і викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес»,

«Досудове розслідування», «Особливі порядки кримінального провадження», а також укладання підручників і навчальних посібників із зазначених юридичних дисциплін (акт Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2021 року).

Результати дисертації пройшли належну **апробацію**. Результати та висновки отримані в процесі дисертаційного дослідження використані та відображені в: п'яти наукових публікаціях, серед яких дві статті – у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових з юридичних наук, три статті – у науково періодичних виданнях інших держав; трьох тезах-доповідях – на одній міжнародній і двох всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Ці та інші позиції автора свідчать про теоретичну й практичну цінність дисертації та дають підстави позитивно оцінити наукову працю Максименка А. С. в цілому та її окремі положення, проте, це не виключає можливості і необхідності висловити окремі **недоопрацювання** щодо позицій Максименка А. С., **котрі потребують додаткової аргументації** та дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. За результатами ознайомлення з дисертаційним дослідженням Максименка А.С. варто відзначити, що робота набула б більшої цікавості, якби автор використовував не лише аналіз практики ЄСПЛ, а й дослідив аналогічні аспекти інституту повідомлення про підозру країн Європи.

2. У підрозділі 2.1. «Підстави здійснення повідомлення про підозру» автором запропоновано внесення змін до п. 3 і 4 ч. 1 ст. 208 КПК України виклавши їх в такій редакції: «Якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину». Зрозумілою є позиція автора щодо визначення в цьому випадку лише підстав щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину, адже саме законодавець в діючій нормі визначає їх, проте з уточненням щодо корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а також щодо

злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України. Проте автор залишає поза увагою можливість визначення в запропонованій редакції інших критеріїв, що могли б охопити хоча б окремі статті злочинів середньої тяжкості тощо.

3. Видається спірною та такою, що потребує додаткової аргументації пропозиція автора щодо доповнення ч. 2 ст. 284 КПК України п. 4 та такого змісту: «2. Кримінальне провадження закривається судом:...4) якщо під час судового провадження встановлено, що особі не було повідомлено про підозру у встановленому законом порядку і визначені строки».

Проте, висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань праці, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом вивчення. Вони є дискусійними за суттю та сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Загальний висновок. Оцінюючи роботу в цілому, можна констатувати, що її позитивні аспекти цілком переважають висловлені зауваження.

Робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною автором особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису, містить обґрунтовані теоретичні результати й наукові положення, а також характеризується єдністю змісту, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній.

На підставі викладеного вважаю, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій, робота **Максименка А. С. «Повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права»**, відповідає вимогам, що встановлюються Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до

оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор **Максименко Артем Сергійович** заслуговує на присудження доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри публічного права
Київського університету
імені Бориса Грінченка
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України

Ганна ВЛАСОВА

